

За познавателната стойност на постулирането на ненаблюдаеми обекти

Христо Вълчев

Още от Античността насам философите многократно са постулирали съществуването на различни същности, които не могат да бъдат обект на наблюдение, т.е. които са извън пределите на всеки възможен опит. В тези случаи обикновено се е казвало, че нещата, с които се сблъскваме в опита, не съществуват реално, че реално съществуващото е отвъд тях и прави възможно тяхното съществуване. Това, че нещата от опита в някакъв смисъл съществуват, се приема от всички. Съществуването на нещо отвъд тях обаче е било многократно поставяно под съмнение.

Хюм твърди, че не можем да схванем друго съществуване освен това на впечатленията и идеите, от които е съставен опитът ни (Hume, 1896, Book I, Part II, Section VI). Ако този възглед е верен, цялата философия, която говори за нещо отвъд опита, което прави възможен опита, става безсмислена от познавателна гледна точка. С нея обаче стават безсмислени и големи части от науката и от всекидневната реч. В науката се говори за елементарни частици, сили, полета и прочие неща, които не могат да бъдат наблюдавани. Във всекидневието говорим например за обичаи. Казваме например, че в България има обичай вечерта в деня на Константин и Елена хората да танцуват боси върху жарава. Ако възгледът на Хюм е верен, всички твърдения относно обичаи трябва да са лишени от познавателна стойност, защото обичаите не са сред впечатленията и идеите, от които е съставен опитът ни. В случая обичаят не е самото танцуване върху жарава, защото хората може да танцуват върху жарава и без да има такъв обичай. Все пак обаче твърдението, че в България има обичай вечерта в деня на Константин и Елена хората да танцуват боси върху жарава, има познавателна стойност – относно него може да има знание, то може да послужи за предвиждане на бъдещ опит, може да бъде истинно или неистинно и това дали е истинно или неистинно да бъде обосновано. Затова въпросният възглед на Хюм трябва да бъде отхвърлен.

Около век и половина след Хюм логическите емпирици показаха как могат да бъдат тълкувани този и подобните на него примери – чрез така наречените контекстуални дефиниции или дефиниции при употребата (Cartwright, 2005, p. 65; Ayer,

1971, p. 48.). Идеята на логическите емпирици е, че ако дадено твърдение относно ненаблюдаеми същности има познавателна стойност, това е така, защото то е еквивалентно на твърдение относно неща, които могат да бъдат наблюдавани. Така например твърдението, че в България има обичай вечерта в деня на Константин и Елена хората да танцуват боси върху жарава, е еквивалентно на твърдението, че последните няколко пъти, в които календарите на територията на България са показвали, че датата е 03.06 и е било след залез слънце, определена част от хората в България са танцували боси върху жарава. Самият обичай е нещо, което не може да бъде наблюдавано, но твърдението, че той съществува е еквивалентно на твърдение за наблюдаеми неща – календари, територията на България, залез, хора, танци, боси крака и жарава. Относно това твърдение за наблюдаеми неща може да има знание, следователно относно еквивалентното на него твърдение, че съществува такъв обичай също може да има знание. Следователно това твърдение за съществуването на нещо, което не може да бъде наблюдавано, има познавателна стойност¹.

В настоящото съчинение аз защитавам теза, подобна на тази на логическите позитивисти. Тя може да бъде формулирана по следния начин.

Теза: Едно твърдение, че даден ненаблюдаем обект съществува, има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да разбере смисъла му и е еквивалентно на твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита.

¹ Този пример не е напълно коректен, защото второто твърдение всъщност не е твърдение за опит, т.е. не е твърдение за възприятия, а за физически обекти. За да съществува въпросният обичай не е достатъчно някой да възприема нестинарски танци на определена дата на територията на България – тези танци трябва „действително“ да са налице. Това е така, защото е възможно наблюдателят да халюцинира. Ако някой през последните няколко години на 03.06. халюцинира нестинарски танци, от това не следва, че съществува въпросният обичай. За да съществува той, танците, календарите и т.н. трябва да са налице като физически обекти, а не като нечии възприятия. Самите твърдения за физически обекти евентуално могат да бъдат сведени до твърдения за възприятия – това е въпрос, който надълго и нашироко се разглежда от логическите емпирици – но такова свеждане би утежило прекалено много примера и би ни отдалечило от задачата на настоящото съчинение, затова оставям примера в настоящия му вид с уговорката, че не е напълно коректен. По-нататък в съчинението използвам отново този пример. На тези места също трябва да се има предвид тази уговорка.

Това, в което се различавам от логическите емпирици, е разбирането за смисъл. Логическите емпирици приемат разбирането за смисъл на ранния Витгенщайн, според което смисълът на едно твърдение е методът на неговата верификация (Uebel, 2012, 3.1. Verificationism and the Critique of Metaphysics.). Аз приемам разбирането за смисъл на късния Витгенщайн, според което смисълът на един езиков израз е неговата употреба в езикови игри. Замяната на разбирането за смисъл на ранния Витгенщайн с това на късния решава различни проблеми в позицията на логическите емпирици, възникващи при установяването на еквивалентност между твърдение за ненаблюдаеми обекти и опитно твърдение (в.ж. 2.2.5.3.).

Настоящото съчинение е разделено на две глави и заключение. В първата глава, която е свързана с теоретичната рамка на изследването, накратко представям разбирането за смисъл на късния Витгенщайн и метода, с който работя – този на концептуалния анализ. Във втората глава аргументирам тезата си. В първата част на втората глава излагам аргумент, състоящ се от двайсет и девет твърдения, първите тринадесет от които са предпоставки, а двайсет и деветото, това, до което се стига накрая, е тезата, която защитавам. Във втората част на втората глава давам обяснение на предпоставките на изложения в първата част аргумент.

Съдържание:

1. Теоретична рамка на изследването.	
1.1 Максимата на Витгенщайн.	4
1.2 Методът на изследване.	4
2. Аргументиране на тезата.	
2.1. Аргументът.	
2.1.1. Аргументът, написан на логически език.	5
2.1.2. Аргументът, написан на естествен език.	7
2.2. Обяснение на предпоставките.	
2.2.1. За познавателната стойност на твърденията.	10
2.2.2. За знанието.	12
2.2.3. За истината.	13
2.2.4. За разграничението между аналитични и синтетични твърдения.	16
2.2.5. За свеждането до опит.	18
2.2.6. Твърденията за съществуване не са аналитични.	22
Заключение.	23

1. Теоретична рамка на изследването.

1.1. Максимата на Витгенщайн.

В своята късна философия Витгенщайн показва, че смисълът на един езиков израз се определя от неговата употреба в езикови игри (Витгенщайн, 1988, стр. 160.). С тази максима аз съм съгласен. Под това да се употребява даден езиков израз в езикови игри се има предвид посредством него хората да съгласуват дадени свои дейности. Един езиков израз може да служи за такова съгласуване и следователно е смислен тогава и само тогава, когато той се употребява според някакво правило, а това един езиков израз да се употребява според някакво правило означава да се употребява само при определени условия. Следователно един езиков израз е смислен тогава и само тогава, когато се употребява само при определени условия.

1.2. Методът на изследване.

В настоящото изследване използвам метода на концептуалния анализ. Концептуалният анализ се състои в експлициране на смисъла на определени езикови изрази. Както отбелязах, приемам максимата на Витгенщайн, според която смисълът на един езиков израз се определя от неговата употреба в езикови игри. Следователно концептуалният анализ се състои в това да бъде експлицирана употребата на определени езикови изрази в езикови игри. Това каква е употребата на един езиков израз може да бъде установено посредством емпирично изследване – като се изследва езиковото поведение на хората, т.е. това какви езикови изрази употребяват при какви условия. За целите на настоящото съчинение обаче ще приема, че като говорещ български, аз мога да употребявам правилно езиковите изрази в българския език, без да прибъгвам до такова емпирично изследване. Всъщност всеки е провел това изследване още отдавна, когато е бил малко дете и се е учил да говори майчиния си език. Тогава възниква въпросът дали това, което може да се постигне чрез концептуален анализ, не е нещо тривиално – всеки, който говори даден език, знае каква е правилната употреба на съставляващите го езикови изрази и от тази гледна точка експлицирането на тази употреба изглежда безсмислено. Наистина, във всекидневните си дейности хората постоянно общуват успешно помежду си посредством езика, което означава, че

употребяват езиковите изрази по един и същ начин и следователно знаят каква е тяхната правилна употреба. Практиката обаче показва, че когато хората се отделят от общите си дейности и започнат да теоретизират, се появяват най-различни противоречия при употребата на езиковите изрази. Този факт може да бъде обяснен като се приложи разграничението, което прави Райл (Ryle, 2009, p. 15.), между „знание как“ и „знание че“. Знанието как е знание под формата на умение, а знанието че е знание под формата на вярно описание. Хората знаят как да употребяват правилно езиковите изрази в общите си дейности в смисъл такъв, че са развили умение да го правят. Когато обаче се опитат да опишат това свое умение, е възможно описанието да бъде непълно или дори погрешно. Така например някой може да се е научил да употребява правилно термина „истина“ в общите си дейности с другите хора, но когато бъде запитан какво е истина, да не може да отговори или да даде отговор, който не съответства на начина, по който досега е употребявал термина. Той може например да отговори, че истината е „свойство на понятието“, въпреки че в практиката приписва истинност не на понятията, а на твърденията. В такива случаи може да се каже, че съответният човек не рефлектира добре върху начина, по който употребява езиковите изрази. В такъв смисъл концептуалният анализ е рефлексия върху начинът, по който езиковите изрази се употребяват в общите практики на говорещите съответния език.

2. Аргументиране на тезата.

2.1. Аргументът.

2.1.1. Аргументът, написан на логически език.

$$(1) \forall p, \forall x, Ст(p) \Leftrightarrow \Diamond(Знам(x, p) \vee Знам(x, \neg p))$$

$$(2) \forall p, \forall x, (Знам(x, p) \vee Знам(x, \neg p)) \Leftrightarrow (Обосн(x, Ист(p)) \vee Обосн(x, \neg Ист(p)))$$

$$(3) \forall p, \forall n, Ист(p) \Leftrightarrow Съглас(p, n)$$

$$(4) \forall p, \forall x, \forall n, [\neg \Diamond Съглас(p, n) \vee \Box Съглас(p, n)] \Rightarrow [(Обосн(x, Съглас(p, n)) \vee Обосн(x, \neg Съглас(p, n))) \Leftrightarrow Разб(x, p)]$$

$$(5) \forall p, \forall x, \forall n, [\Diamond \text{Съглас}(p, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(p, n)] \Rightarrow [(\text{Обосн}(x, \text{Съглас}(p, n)) \vee \text{Обосн}(x, \neg \text{Съглас}(p, n))) \Leftrightarrow (\text{Разб}(x, p) \wedge \text{Съпост}(x, p, n))]$$

$$(6) \forall p, \forall x, \forall n, \Diamond \text{Съпост}(x, p, n) \Leftrightarrow \text{Достъп}(x, n)$$

$$(7) \forall x, \forall n, \text{Достъп}(x, n) \Rightarrow (n=a)$$

$$(8) \forall p, \forall x, \Diamond \text{Съпост}(x, p, a) \Leftrightarrow (\text{Опит}(p) \vee \text{Екв}(p))$$

$$(9) \forall p, \forall n, (\Diamond \text{Съглас}(p, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(p, n)) \vee \neg \Diamond \text{Съглас}(p, n) \vee \Box \text{Съглас}(p, n)$$

$$(10) \quad Q \in P$$

$$(11) \quad \forall q, \forall n, \neg(\neg \Diamond \text{Съглас}(q, n) \vee \Box \text{Съглас}(q, n))$$

$$(12) \quad R \in Q$$

$$(13) \quad \forall r, \neg \text{Опит}(r)$$

$$(14) \quad \forall p, \forall x, \Diamond(\text{Знам}(x, p) \vee \text{Знам}(x, \neg p)) \Leftrightarrow \Diamond(\text{Обосн}(x, \text{Ист}(p)) \vee \text{Обосн}(x, \neg \text{Ист}(p))) - \text{от } (2)$$

$$(15) \quad \forall p, \forall x, \text{Ст}(p) \Leftrightarrow \Diamond(\text{Обосн}(x, \text{Ист}(p)) \vee \text{Обосн}(x, \neg \text{Ист}(p))) - \text{от } (1) \text{ и } (14)$$

$$(16) \quad \forall p, \forall x, \forall n, \text{Ст}(p) \Leftrightarrow \Diamond(\text{Обосн}(x, \text{Съглас}(p, n)) \vee \text{Обосн}(x, \neg \text{Съглас}(p, n))) - \text{от } (3) \text{ и } (15)$$

$$(17) \quad \forall p, \forall x, \forall n, [\Diamond \text{Съглас}(p, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(p, n)] \Rightarrow [\Diamond(\text{Обосн}(x, \text{Съглас}(p, n)) \vee \text{Обосн}(x, \neg \text{Съглас}(p, n))) \Leftrightarrow \Diamond \text{Разб}(x, p)] - \text{от } (4)$$

$$(18) \quad \forall p, \forall x, \forall n, [\Diamond \text{Съглас}(p, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(p, n)] \Rightarrow [\Diamond(\text{Обосн}(x, \text{Съглас}(p, n)) \vee \text{Обосн}(x, \neg \text{Съглас}(p, n))) \Leftrightarrow (\Diamond \text{Разб}(x, p) \wedge \Diamond \text{Съпост}(x, p, n))] - \text{от } (5)$$

$$(19) \quad \forall p, \forall x, \forall n, [\neg \Diamond \text{Съглас}(p, n) \vee \Box \text{Съглас}(p, n)] \Rightarrow [\text{Ст}(p) \Leftrightarrow \Diamond \text{Разб}(x, p)] - \text{от } (16) \text{ и } (17)$$

- (20) $\forall p, \forall x, \forall n, [\Diamond \text{Съглас}(p, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(p, n)] \Rightarrow [\text{Ст}(p) \Leftrightarrow (\Diamond \text{Разб}(x, p) \wedge \Diamond \text{Съпост}(x, p, n))] - \text{от } (16) \text{ и } (18)$
- (21) $\forall p, \forall x, \forall n, \Diamond \text{Съпост}(x, p, n) \Leftrightarrow \Diamond \text{Съпост}(x, p, a) - \text{от } (6) \text{ и } (7)$
- (22) $\forall p, \forall x, \forall n, [\Diamond \text{Съглас}(p, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(p, n)] \Rightarrow [\text{Ст}(p) \Leftrightarrow (\Diamond \text{Разб}(x, p) \wedge \Diamond \text{Съпост}(x, p, a))] - \text{от } (20) \text{ и } (21)$
- (23) $\forall p, \forall x, \forall n, \{\Diamond \text{Съглас}(p, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(p, n)\} \Rightarrow \{\text{Ст}(p) \Leftrightarrow [\Diamond \text{Разб}(x, p) \wedge (\text{Опит}(p) \vee \text{Екв}(p))]\} - \text{от } (8) \text{ и } (22)$
- (24) $\forall n, \forall q, (\Diamond \text{Съглас}(q, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(q, n)) \vee \neg \Diamond \text{Съглас}(q, n) \vee \Box \text{Съглас}(q, n) - \text{от } (9) \text{ и } (10)$
- (25) $\forall n, \forall q, \Diamond \text{Съглас}(q, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(q, n) - \text{от } (11) \text{ и } (24)$
- (26) $\forall n, \forall r, \Diamond \text{Съглас}(r, n) \wedge \neg \Box \text{Съглас}(r, n) - \text{от } (12) \text{ и } (25)$
- (27) $R \in P - \text{от } (10) \text{ и } (12)$
- (28) $\forall x, \forall r, \text{Ст}(r) \Leftrightarrow [\Diamond \text{Разб}(x, r) \wedge (\text{Опит}(r) \vee \text{Екв}(r))] - \text{от } (23), (26) \text{ и } (27)$
- (29) $\forall x, \forall r, \text{Ст}(q) \Leftrightarrow (\Diamond \text{Разб}(x, q) \wedge \text{Екв}(q)) - \text{от } (13) \text{ и } (28)$

Обозначения.

X – множеството на всички познавателни агенти; x – произволен член на X.

P – множеството на всички твърдения; p – произволен член на P.

N – множеството на всички реалности; n – произволен член на N.

Q – множеството на всички твърдения, че дадено нещо съществува; q – произволен член на Q.

R – множеството на всички твърдения, че дадено ненаблюдаемо нещо съществува; r – произволен член на R.

a – опитът / реалността на опита.

Ст(p) – p има познавателна стойност.

Знам(x, p) – x знае, че p .

Обосн(x, p) – x е обосновал, че p .

Ист(p) – p е истинно.

Съглас(p, n) – p се съгласува с n .

Разб(x, p) – x разбира смисъла на p .

Съпост(x, p, n) – x е направил съпоставка между p и n .

Достъп(x, n) – x има достъп до n .

Опит(p) – всички компоненти на p , различни от логическите частици, обозначават неща от опита

Екв(p) – p е еквивалентно на твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита.

2.1.2. Аргументът, написан на естествен език.

- (1) Едно твърдение p има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да знае дали то е истинно или неистинно.
- (2) Някой знае дали едно твърдение p е истинно или неистинно тогава и само тогава, когато е обосновал дали то е истинно или неистинно.
- (3) Едно твърдение p е истинно тогава и само тогава, когато се съгласува с някоя реалност n .
- (4) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е невъзможно или необходимо, то някой е обосновал дали p се съгласува или не се съгласува с n тогава и само тогава, когато този някой е разбрал смисъла на p .
- (5) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е възможно, но не необходимо, то някой е обосновал дали p се съгласува или не се съгласува с n тогава и само тогава, когато този някой е разбрал смисъла на p и е направил съпоставка между p и n .
- (6) Възможно е някой да направи съпоставка между едно твърдение p и дадена реалност n тогава и само тогава, когато този някой има достъп до тази реалност.
- (7) Единствената реалност, до която някой има достъп, е опитът.
- (8) Възможно е някой да направи съпоставка между едно твърдение p и опита тогава и само тогава, когато p е твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита или p е

еквивалентно на твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита.

- (9) Съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е или необходимо, или невъзможно, или възможно, но не необходимо.
- (10) Множеството Q на всички твърдения, че дадено нещо съществува, е част от множеството P на всички твърдения.
- (11) Съгласуването на едно твърдение q , че дадено нещо съществува, с някоя реалност n не е нито невъзможно, нито необходимо.
- (12) Множеството R на всички твърдения, че дадено ненаблюдаемо нещо съществува, е част от множеството Q на всички твърдения, казващи, че дадено нещо съществува.
- (13) Едно твърдение r , че дадено ненаблюдаемо нещо съществува, не е твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита.

- (14) Възможно е някой да знае дали едно твърдение p е истинно или неистинно тогава и само тогава, когато е възможно този някой да обоснове дали твърдението е истинно или неистинно. – *от (2)*
- (15) Едно твърдение p има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да обоснове дали то е истинно или неистинно. – *от (1) и (14)*
- (16) Едно твърдение p има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да обоснове дали то се съгласува или не се съгласува с някоя реалност n . – *от (3) и (15)*
- (17) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е невъзможно или необходимо, то е възможно някой да обоснове дали p се съгласува или не се съгласува с n тогава и само тогава, когато е възможно този някой да разбере смисъла на p . – *от (4)*
- (18) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е възможно, но не необходимо, то е възможно някой да обоснове дали p се съгласува или не се съгласува с n тогава и само тогава, когато е възможно този някой да разбере смисъла на p и да направи съпоставка между p и n . – *от (5)*
- (19) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е невъзможно или необходимо, то твърдението има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно този някой да разбере смисъла му. – *от (16) и (17)*

- (20) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е възможно, но не необходимо, то твърдението има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да разбере смисъла му и да направи съпоставка между него и n . – *от (16) и (18)*
- (21) Възможно е някой да направи съпоставка между едно твърдение p и дадена реалност n тогава и само тогава, когато тази реалност е опитът. – *от (6) и (7)*
- (22) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е възможно, но не необходимо, то твърдението има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да разбере смисъла му и да направи съпоставка между него и опита. – *от (20) и (21)*
- (23) Ако съгласуването на едно твърдение p с някоя реалност n е възможно, но не необходимо, то твърдението има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да разбере смисъла му и или е твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита, или е еквивалентно на такова твърдение. – *от (8) и (22)*
- (24) Съгласуването на едно твърдение q , че дадено нещо съществува, с някоя реалност n е или необходимо, или невъзможно, или възможно, но не необходимо. – *от (9) и (10)*
- (25) Съгласуването на едно твърдение q , че дадено нещо съществува, с някоя реалност n е възможно, но не необходимо. – *от (11) и (24)*
- (26) Съгласуването на едно твърдение r , че дадено ненаблюдаемо нещо съществува, с някоя реалност n е възможно, но не необходимо. – *от (12) и (25)*
- (27) Множеството R на всички твърдения, че дадено ненаблюдаемо нещо съществува, е част от множеството P на всички твърдения. – *от (10) и (12)*
- (28) Едно твърдение r , че дадено ненаблюдаемо нещо съществува, има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да разбере смисъла му и или е твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита, или е еквивалентно на такова твърдение. – *от (23), (26) и (27)*
- (29) Едно твърдение r , че дадено ненаблюдаемо нещо съществува, има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да разбере смисъла му и е еквивалентно на твърдение, при което всички

компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита. – *от (13) и (28)*

Забележка: Всъщност твърдения (4), (17) и (19) не участват в обосноваването на твърдение (29), т.е. не участват в обосноваването на тезата. Въпреки това реших да ги включа, защото смятам, че обосноваването на тезата става по ясно на фона на една по-широка теоретична рамка, в която тя е ситуирана.

2.2. Обяснение на предпоставките.

2.2.1. За познавателната стойност на твърденията.

2.2.1.1. В предпоставка (1) се казва, че едно твърдение има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да знае дали то е истинно или неистинно. Това определение се отнася само до твърденията, т.е. до съобщителните изречения, защото останалите видове изречения – въпросителните, побудителните и възклицателните – не могат да бъдат истинни или неистинни. От друга страна обаче всяко въпросително, побудително или възклицателно изречение може да бъде сведено до съобщително. Така например ако Иван каже „Колко е часът?“, този въпрос може да бъде сведен до твърдението „Иван иска да знае колко е часът.“. Ако Иван каже на Петър „Горе ръцете!“, тази заповед може да бъде сведена до твърдението „Иван иска Петър да си вдигне ръцете.“. Ако Иван каже „Ах, колко е красиво това цвете!“, това възклицание може да бъде сведено до твърдението „Иван харесва това цвете.“. В такъв смисъл въпросителните, побудителните и възклицателните изречения също могат да имат познавателна стойност.

2.2.1.2. Освен познавателна твърденията могат да имат и друга стойност – етическа, естетическа или общо екзистенциална или, някой би казал, „терапевтична“. Също така е възможно едно твърдение да има етическа, естетическа или общо екзистенциална стойност, но да няма познавателна такава. Твърдение с етическа стойност е например това, че не трябва да се убива. Твърдения с естетическа стойност са тези от художествената литература, макар че е възможно и твърдение, което описва реални, а не въображаеми събития да има естетическа стойност. Твърдение с общо екзистенциална стойност може да бъде например това, че има живот след смъртта, ако вярата в истинността му носи някакво успокоение.

2.2.1.3. В рамките на дебатите между философите от Виенския кръг нашироко се разисква въпросът за познавателната стойност на общите твърдения, установени въз основа на индукция, която е невъзможно да бъде пълна. Първоначално във Виенския кръг се е твърдяло, че едно твърдение има познавателна стойност, когато може да бъде верифицирано (Uebel, 2012, 3.1. Verificationism and the Critique of Metaphysics.). Тогава обаче общите твърдения, установени въз основа на индукция, която е невъзможно да бъде пълна, нямат познавателна стойност, защото не могат да бъдат верифицирани. А голяма част от твърденията на науката са именно такива твърдения. Това кара някои от философите от Виенския кръг като Карнап да отслабят критерия за това едно твърдение да има познавателна стойност (Uebel, 2012, 3.1. Verificationism and the Critique of Metaphysics; Карнап, 2008, стр. 10; Ayer, 1971, p. 20.). Други като Шлик запазват критерия, но казват, че общите твърдения, установени въз основа на индукция, която е невъзможно да бъде пълна, имат особен статут на правила за формулирането на емпирични хипотези (Uebel, 2012, 3.1. Verificationism and the Critique of Metaphysics.). Според дефиницията на познавателна стойност, която давам в предпоставка (1), общите твърдения, установени въз основа на индукция, която е невъзможно да бъде пълна, нямат познавателна стойност. Дефиницията може да се промени така, че да включва този вид твърдения, без това да се отрази особено на останалата част от аргумента ми. В настоящото съчинение няма да се занимавам с въпроса дали общите твърдения, установени въз основа на индукция, която е невъзможно да бъде пълна, имат познавателна стойност, защото темата ми е за твърденията за съществуването на ненаблюдаеми неща, а те не са общи твърдения от посочения вид и дори изобщо не са общи твърдения.

2.2.1.4. Това определение се отнася до познавателната стойност на едно конкретно твърдение, взето независимо от останалите такива. Ако се случи така, че стойността по истинност на дадено твърдение да не може да бъде установена (и в такъв смисъл да се знае каква е) независимо от стойността по истинност на други твърдения, какъвто според Дюем е случаят с теориите във физиката (Duhem, 1954, Chapter VI.), то това твърдение няма познавателна стойност. В такъв случай познавателна стойност би имала цялата група от твърдения, чиито стойности по истинност не могат да бъдат установени независимо една от друга. Куайн разширява тезата на Дюем до езика като цяло – той твърди, че стойността по истинност на никое твърдение за ненаблюдаеми обекти не може да бъде установена независимо от стойностите по истинност на други

твърдения (Quine, 1963, p. 42-43.). С това дали тези възгледи на Дюем и Куайн са правилни няма да се занимавам в настоящото съчинение.

2.2.2. За знанието.

2.2.2.1. В предпоставка (2) се казва, че някой знае дали едно твърдение е истинно или неистинно тогава и само тогава, когато е обосновал дали то е истинно или неистинно. Това определение представлява вариант на класическото определение на знанието, дадено още от Платон, според което знанието е „обосновано истинно мнение“ (Платон, 1990, стр. 200.). В настоящото съчинение ще приема това определение за правилно, без да се занимавам с различните проблеми, които могат да възникнат във връзка с него като например проблемът Гетие (Gettier, 1963.). Също така, тук става въпрос за знание, което има пропозиционална форма, а не за такова, което е под форма на умение. Казано в термините на Райл, тук става въпрос за „знание че“, а не за „знание как“ (Ryle, 2009, p. 15.).

2.2.2.2. Може да възникне въпросът дали ако един човек, който е обосновал дали дадено твърдение е истинно и следователно знае дали то е истинно, сподели това свое знание на друг, който не е обосновал дали твърдението е истинно, този друг вече знае дали твърдението е истинно. В случая може да се каже, че този друг има „несигурно знание“. Така например ако Петър знае някаква информация и я предаде на Иван, ако Иван пита Петър дали е сигурен в достоверността на информацията, Петър би отговорил положително. Ако обаче след това Иван предаде тази информация на Георги и Георги го пита дали е сигурен в нейната достоверност, Иван би отговорил нещо от сорта на „така ми каза Петър“. Той би бил сигурен в знанието си дотолкова, доколкото вярва на Петър. Петър обаче може да лъже и в такъв смисъл знанието на Иван е „несигурно“.

2.2.3. За истината.

2.2.3.1. В предпоставка (3) се казва, че едно твърдение е истинно тогава и само тогава, когато се съгласува с някоя реалност. Това определение представлява вариант на така наречената „кореспондентна“ теория за истината (David, 2009.). Обикновено при кореспондентната теория истината се дефинира като „съгласуване с реалността“, а не като „съгласуване с някоя реалност“ като под „реалността“ се има предвид

реалността на физическите обекти. Физическите обекти са онези неща, които стоят „отвъд“ сетивните впечатления и за които получаваме сетивни впечатления. Твърдение, което препраща към физически обекти и следователно е истинно, ако се съгласува с реалността на физическите обекти, е например „На масата има чаша.“. Налице са обаче множество твърдения, които не препращат към физически обекти, но които въпреки това определяме като истинни или неистинни. Например твърдението „Аз виждам, че на масата има чаша.“ не препраща към физически обекти, а към сетивни впечатления, но въпреки това то може да бъде истинно или неистинно. Освен към реалността на физическите обекти и към тази на сетивните впечатления нашите твърдения препращат още към реалностите на чувствата, на математическите положения, на идеите и т.н. и твърденията относно тези реалности също биват определяни като истинни или неистинни. Затова смятам, че може и дори е по-правилно истината да се дефинира не като „съгласуване с реалността“, а като „съгласуване с някоя реалност“.

Това, че дефинирам истината като „съгласуване с някоя реалност“ не означава, че приемам съществуването на реалности, различни от реалността на опита, в смисъл такъв, че термините, които препращат към реалности, различни от опитната, обозначават неща или, иначе казано, имат референт. Тезата, която защитавам в настоящото съчинение е, че от познавателна гледна точка е смислено да се каже, че нещо ненаблюдаемо съществува или не съществува, само ако твърдението за неговото съществуване е еквивалентно на твърдение, в което всички термини, различни от логическите частици, обозначават неща от опита. Ако твърдението, че нещо ненаблюдаемо съществува, е еквивалентно на опитно твърдение и това опитно твърдение е истинно, твърдението, че това ненаблюдаемо нещо съществува, също ще е истинно. Това обаче не означава, че терминът за това ненаблюдаемо нещо има референт. За това дали този термин има референт е безсмислено да се говори от познавателна гледна точка. Може да се каже, че в такъв случай това ненаблюдаемо нещо съществува, но не „онтологически“.

Изразът „някоя реалност“ може да бъде заменен с израза „член на някой клас от действителни положения на нещата“. Терминът „положение на нещата“ се употребява най-вече в смисъла, в който го употребява Витгенщайн в „Логико-философски трактат“ (Витгенщайн, 2003, стр. 179.). Тук обаче аз го употребявам по малко по-различен начин. Според разбирането на Витгенщайн няма положения на нещата, които да са необходимо действителни или за които е невъзможно да са действителни. При моето разбиране такива има – към тях препращат аналитичните твърдения (в.ж. 2.2.4.).

2.2.3.2. Така истинността на едно твърдение може да бъде обоснована като се покаже, че то се съгласува с някоя реалност. От друга страна обаче истинността на едно твърдение може да бъде обоснована като се покаже, че то е следствие от истинно твърдение. Отношенията на следване между истинността на две твърдения биват три вида:

- *Изводи въз основа на смисъла на езиковите изрази.* Това са дедуктивни и традуктивни изводи. Така например от твърдението, че Иван е баща на Петър, следва твърдението, че Петър е син на Иван.
- *Изводи въз основа на фактите.* Тези изводи са индуктивни. Има два вида индукция – пълна и непълна. Изводите при пълната индукция са валидни с необходимост, а тези при непълната – не. В настоящото съчинение ще приема, че под „следване“ се има предвид „следване с необходимост“. В такъв смисъл следването при непълната индукция не е същинско следване.

Така истинността на едно твърдение може да следва от тази на друго. Тази на другото от своя страна може да следва от тази на трето и така нататък. Така редицата от следващи едно от друго твърдения може да спре при твърдение, чиято истинност не следва от тази на друго, а от това, че то се съгласува с някоя реалност, да продължи до безкрай или да се получи кръг – първото твърдение от редицата да е следствие от последното.

За да е истинно едно твърдение, то трябва да се съгласува с някоя реалност. Твърденията, които следват от твърдение, което се съгласува с някоя реалност също са истинни. За истинността на твърденията, от които следва твърдение, което се съгласува с някоя реалност, без самите те да са следствия от такова твърдение обаче не може да се каже нищо. Да вземем например импликацията „Ако всички хора са смъртни, то някои хора са смъртни“. Ако твърдението, че всички хора са смъртни, се съгласува с реалността, то ще бъде истинно и следствието от него, че някои хора са смъртни, също ще бъде истинно. Ако обаче твърдението, че някои хора са смъртни, се съгласува с реалността, то ще бъде истинно, но за истинността на твърдението, че всички хора са смъртни, няма да може да се каже нищо, защото то не следва от твърдението, че някои хора са смъртни. Затова ако редицата от следващи едно от друго твърдения спре при твърдение, чиято истинност не следва от тази на друго, а от това, че то се съгласува с

някоя реалност, всички твърдения от редицата ще са истинни. Ако редицата продължава до безкрай, истинни ще бъдат онези твърдения, които се съгласуват с някоя реалност и онези, които следват от тях, но не и онези, които не следват от твърдения, които се съгласуват с някоя реалност. Ако редицата е кръгова, всяко твърдение е следствие от всички останали, затова е достатъчно да има едно твърдение от редицата, което да се съгласува с някоя реалност, за да бъдат всички останали истинни.

Възниква обаче въпросът дали не е възможно едно твърдение да бъде истинно, без да се съгласува с някоя реалност, ако то е следствие от друго твърдение, което се съгласува с някоя реалност и следователно е истинно. Отговорът е „не“. Ако едно твърдение p е следствие от друго, което се съгласува с някоя реалност и следователно е истинно, то по необходимост p също ще бъде истинно, но също така по необходимост и ще се съгласува с някоя реалност. Това е така, защото частта от реалността, която трябва да бъде налична, за да се съгласува консеквентът на импликацията с реалността, или се съдържа в частта от реалността, която трябва да бъде налична, за да се съгласува antecedентът с реалността, или съвпада с нея. Така ако antecedентът на импликацията се съгласува с реалността, по необходимост частта от реалността, която трябва да е налице, за да се съгласува консеквентът с реалността, ще бъде налице и следователно той също ще се съгласува с реалността. Нека да вземем пак примера с импликацията „Ако всички хора са смъртни, то някои хора са смъртни.“. Частта от реалността, която трябва да е налице, за да се съгласува консеквентът, „Някои хора са смъртни.“ с реалността е частта от реалността, представляваща един човек, а частта от реалността, която трябва да е налице, за да се съгласува antecedентът, „Всички хора са смъртни.“ с реалността е частта от реалността, представляваща всички хора. Частта от реалността, представляваща един човек, се съдържа в частта от реалността, представляваща всички хора. Следователно ако antecedентът, „Всички хора са смъртни.“ се съгласува с реалността, по необходимост частта от реалността, която трябва да е налице, за да се съгласува консеквентът, „Някои хора са смъртни.“ с реалността, ще бъде налице и следователно той също ще се съгласува с реалността. Това, което тук наричам „частта от реалността, трябва да е налице, за да се съгласува дадено твърдение с реалността“ съвпада с това, което във философския дискурс на английски език се нарича „truth-maker“.

Нека да обобщим. От една страна едно твърдение е истинно, ако се съгласува с някоя реалност. От друга страна едно твърдение е истинно, ако е следствие от твърдение, което се съгласува с някоя реалност. Но ако някое твърдение е следствие от

твърдение, което се съгласува с някоя реалност, то по необходимост също се съгласува с тази реалност. Следователно всяко истинно твърдение се съгласува с някоя реалност.

2.2.4. За разграничението между аналитични и синтетични твърдения.

2.2.4.1. Налице са твърдения, чийто смисъл е такъв, че съгласуването им с някоя реалност е невъзможно или необходимо. Така например твърдението „Всеки неженен мъж е ерген.“ е по необходимост истинно, следователно съгласуването му с някоя реалност е необходимо. Твърдението „Днес се разходих в парка, но не се разходих в парка.“ обаче е по необходимост неистинно, т.е. невъзможно е да бъде истинно, следователно съгласуването му с някоя реалност е невъзможно. Както се казва в предпоставка (4), при такива твърдения е достатъчно някой да е разбрал смисъла на твърдението, за да е обосновал дали то се съгласува с някоя реалност или не. Във философската традиция такива твърдения се наричат „аналитични“.

Налице са още твърдения, чийто смисъл е такъв, че съгласуването им с някоя реалност е възможно, но не необходимо. Тогава, както се казва в предпоставка (5), за да се обоснове дали твърдението се съгласува с някоя реалност или не, е нужно да се направи съпоставка между него и тази реалност или иначе казано – твърдението да се провери. Така например за да обоснова твърдението, че на масата има чаша, трябва да проверя дали на масата има чаша. Разбира се, трябва и да разбирам смисъла на твърдението, защото иначе нямаше да знам при какви условия то би било истинно и при какви – неистинно и тогава изобщо нямаше да мога да направя проверката. Във философската традиция твърдения, чието съгласуване с някоя реалност е възможно, но не е необходимо, се наричат „синтетични“.

2.2.4.2. Това, което се казва в предпоставка (9), че съгласуването на едно твърдение с някоя реалност е или необходимо, или невъзможно, или възможно, но не необходимо, е, така да се каже, закон на модалната логика. Това дали съгласуването на едно твърдение с някоя реалност е необходимо или невъзможно, или възможно, но не необходимо, се определя от смисъла на твърдението. Ако някой разбира смисъла на някое твърдение, но не може да определи каква е съгласуваността му с реалността, твърдението няма познавателна стойност, т.е. е безсмислено от познавателна гледна точка. Както отбелязах в 2.2.1., това не означава, че няма никаква стойност или че е изобщо безсмислено.

Определянето на аналитичните твърдения като такива, чиято съгласуваност с някоя реалност е необходима или невъзможна, и на синтетичните твърдения като такива, чиято съгласуваност с някоя реалност е възможна, но не необходима, дава възможност да се заключи посредством горепосочения закон на модалната логика, че всяко твърдение, което има познавателна стойност, е или аналитично, или синтетично. Стандартно аналитичните твърдения се определят като истинни или неистинни въз основа само на смисъла, а синтетичните – като истинни или неистинни въз основа на смисъла и на фактите. С тези определения аз съм съгласен, но посредством тях не може да бъде направено заключението, че всяко твърдение, което има познавателна стойност, е или аналитично, или синтетично, защото е логически възможно да има и друго, въз основа на което едно твърдение е истинно или неистинно, освен само смисъла и фактите.

2.2.4.3. Изразът „по необходимост“ се употребява по два начина, т.е. има два смисъла. От една страна се казва, че нещата по-необходимост стоят по определен начин, когато те стоят така при всички условия, т.е. независимо от всички условия. От друга страна обаче за някои твърдения, например тези на логиката и математиката, се казва, че са по необходимост истинни, без те да са истинни независимо от всички условия. Такива твърдения са истинни независимо от всички условия освен онези условия, свързани със смисъла на езиковите изрази. Казано по друг начин, това дали те са истинни се определя единствено от смисъла на езиковите изрази. Така например се казва, че твърдението „Две плюс две е равно на четири.“ е по необходимост истинно, но то не е истинно независимо от всички условия, а независимо от всички условия, различни от условията свързани със смисъла на езиковите изрази – ако променим, да речем, смисъла на думата „плюс“ така, че тя да стане синоним на „минус“, твърдението вече няма да бъде истинно. Когато говоря за аналитичните и синтетичните твърдения, аз използвам израза „по необходимост“ в този втори смисъл. Изглежда в съвременната модална логика също се говори за необходимост в този смисъл. Там необходимостта се дефинира като „истинност във всички възможни светове“ (Garson, 2013.), но изглежда в различните възможни светове смисълът на езиковите изрази остава един и същ. Според Крипке например имената в естествените езици са „твърди обозначители“ – обозначават един и същ обект във всички възможни светове (Kripke, 2001, p. 4.).

2.2.5. За свеждането до опит.

2.2.5.1. В предпоставка (8) се казва, че е възможно някой да направи съпоставка между едно твърдение и опита тогава и само тогава, когато твърдението е такова, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита или такова, което е еквивалентно на твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита. В тази връзка е нововъведението на логическите позитивисти, за което стана въпрос в началото. Тогава додох пример с българския обичай вечерта в деня на Константин и Елена хората да танцуват боси върху жарава. Думата „обичай“ не обозначава нищо от опита. В случая обичаят не е самото танцуване върху жарава, защото хората може да танцуват върху жарава и без да има такъв обичай. Все пак обаче дадено твърдение относно обичай може да бъде проверено в опита, защото е еквивалентно на твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита. Така твърдението, че в България има обичай вечерта в деня на Константин и Елена хората да танцуват боси върху жарава, е еквивалентно на твърдението, че последните няколко пъти, в които календарите на територията на България са показвали, че датата е 03.06 и е било след залез слънце, определена част от хората в България са танцували боси върху жарава. При второто твърдение всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита, следователно то може да бъде проверено в опита – това е нещо саморазбиращо се. С тази проверка биха били проверени и всички твърдения, които са еквивалентни на това твърдение, включително и тези, които съдържат термини, които не обозначават нищо от опита, каквото е твърдението, че има такъв български обичай.

Да се покаже, че изреченията относно дадено нещо са еквивалентни на изреченията относно други неща означава това нещо да сведе до тези други неща или, още, да се дефинира чрез тези други неща. Налице са два вида дефиниция – експлицитна дефиниция и дефиниция при употребата (Carnap, 2005, p. 65.). При експлицитната дефиниция езиковият израз, обозначаващ даден обект, се замества от редица от езикови изрази, обозначаващи други обекти. Така например навсякъде, където се среща думата „сфинкс“, тя може да бъде заместена с израза „същество с тяло на лъв и глава на човек“. Тогава се казва, че „същество с тяло на лъв и глава на човек“ е дефиниция на „сфинкс“. При дефиницията при употребата заместването не е на езикови изрази в рамките на твърденията, а на цели твърдения. Пример за дефиниция при употребата е горният пример с обичая. Свеждането на твърденията относно неща, които

не са част от опита до твърдения относно неща от опита, се осъществява посредством дефиниции при употребата.

2.2.5.2. Тук трябва да се изяснят две неща – какво се има предвид под „нещо от опита“ и какво се има предвид под „еквивалентност“. Нещата от опита са тези неща, които някой може да различи в опита си. Нека да разгледаме пример със сравнително прост предмет, какъвто е дъската. Дъската е нещо, което мога да различа в опита си, тя е нещо от опита. Ако някой ме попита какво е дъска, аз мога да му отговоря, че дъската е нещо, направено от дърво, което има форма на паралелепипед. По-нататък той може да ме попита какво е паралелепипед. Аз мога да му отговоря, че паралелепипед е фигура, съставена от три двойки правоъгълници, които са разположени по определен начин. На въпроса какво е правоъгълник аз мога да отговоря, че правоъгълник е успоредник с прави ъгли. На въпроса какво е ъгъл обаче няма как да отговоря – ъгълът не може да се сведе до други неща от опита. Такива неща от опита, които не могат да бъдат сведени до други неща от опита, логическите позитивисти наричат „елементарни преживявания“ (Carnap, 2005, p. 127; Ayer, 1971, p. 48.). И тъй като всяко нещо от опита или може, или не може да бъде сведено до други неща от опита, всяко нещо от опита е или елементарно преживяване, или нещо, което е сводимо до елементарни преживявания. Свеждането на неща от опита, които не са елементарни преживявания, до елементарни преживявания се извършва посредством експлицитни дефиниции.

2.2.5.3. Въпросът с еквивалентността е по-сложен. Две твърдения са еквивалентни, когато от това, че едното е истинно, следва, че другото е истинно и обратно – от това, че второто е истинно, следва, че първото е истинно. Понятието за следване обаче се нуждае от не по-малко изяснение от това за еквивалентност. От къде знаем кога от едно твърдение следва друго? От друга страна две твърдения са еквивалентни, ако имат един и същ смисъл. В този ред на мисли Карнап пише:

„Всяка дефиниция при употребата показва, че пропозиционална функция, изразена с помощта на нов символ, има един и същ смисъл с пропозиционална функция, изразена само посредством по-стари символи. Под „един и същ смисъл“ имаме предвид, че двете пропозиционални функции са удовлетворени от един и същи обекти.“ (Carnap, 2005, p. 67.)

Тук той говори за „нови“ и „стари“ символи в контекста на неговия проект за „конструкция“, но това в случая не ни интересува. Това, което е от значение за

настоящото изследване, е разбирането за смисъл, което употребява Карнап. Той разглежда твърденията по начина, по който прави това Фреге – всяко сложно твърдение е съставено от прости твърдения, свързани помежду си посредством операторите на пропозиционалната логика, а всяко просто твърдение е функция, която е истинна за определени аргументи. Така например твърдението „Иван е баща на Петър“ се състои от функцията „(...) е баща на (...)“ и аргументите „Иван“ и „Петър“. Функциите „x е баща на y“ и „x е оплодил майката на y девет месеца преди y да се роди“ са истинни за едни и същи стойности на x и y, следователно по критерия на Карнап имат един и същ смисъл. Следователно всеки две истинни изречения, получени чрез заместването в тези две функции на x и y с някакви аргументи, ще бъдат еквивалентни.

Една слабост на това разбиране за смисъл е, че не е приложимо към твърденията за съществуване. Нека да разгледаме пак нашия стар пример с българския обичай. Казахме, че твърденията „В България има обичай вечерта в деня на Константин и Елена хората да танцуват боси върху жарава.“ и „Последните няколко пъти, в които календарите на територията на България са показвали, че датата е 03.06 и е било след залез слънце, определена част от хората в България са танцували боси върху жарава.“ са еквивалентни и следователно имат еднакъв смисъл. Но къде са тук еднаквите аргументи, за които функциите са истинни? Няма такива. Този пробелм може да бъде решен, ако вместо за предмети, за които са истинни функциите, се говори за точки от времето и пространството. Така в двете твърдения от примера с обичая ще се приписват различни свойства на едни и същи точки от времето и пространството – тези, съставляващи България. В твърденията, в които се приписват свойства на предмети, всеки предмет може да бъде представен като траектория от точки в пространството и времето и така свойствата и тук да се приписват на точки от пространството и времето.

С това разбиране за смисъла обаче има и други проблеми. Един от тях е свързан с начина, по който се установява еквивалентност при твърдения относно ненаблюдаеми неща. За да може да се каже дали едно твърдение относно ненаблюдаеми неща е истинно, трябва да се покаже, че то е еквивалентно на твърдение, което е само относно наблюдаеми неща. Но ако две твърдения са еквивалентни, ако функциите в тях са истинни за едни и същи предмети или за едни и същи точки от пространството и времето, то за да се установи дали две твърдения са еквивалентни, трябва вече да се знае за кои аргументи функциите в тях са истинни и следователно дали самите твърдения са истинни. Получава се порочен кръг.

Друг проблем на тази концепция е, че не може да се справи с примери като следния. Функциите „x е същество със сърце“ и „x е същество с бъбреци“ са истинни за едни и същи обекти, следователно според концепцията на Карнап трябва да имат един и същ смисъл, но това не е вярно.

Такива примери могат да бъдат обяснени посредством разбиране на смисъла като употреба в езикови игри. За да се употребява даден езиков израз в езикови игри, той трябва да се употребява при определени условия. Следователно за да имат два езикови израза еднакъв смисъл, те трябва да се употребяват при еднакви условия. Така два израза може да са истинни за едни и същи обекти, както е случая със съществата със сърце и съществата с бъбреци, но да се употребяват при различни условия и следователно да имат различен смисъл. Разбирането на смисъла като употреба в езикови игри може да реши и горния проблем с порочния кръг. За да знаем дали едно твърдение относно нещо ненаблюдаеми е истинно, трябва да покажем, че то има еднакъв смисъл с твърдение, което е само за наблюдаеми неща, но за да разберем дали две твърдения имат еднакъв смисъл, няма нужда да знаем дали са истинни, а само дали се употребяват при едни и същи условия. Нещо повече – при разбирането на смисъла като употреба в езикови игри не възниква никакъв проблем с третирането на твърдения за съществуване.

2.2.6. Твърденията за съществуване не са аналитични.

Както отбелязах в предпоставка (4), ако съгласуването на едно твърдение с някоя реалност е невъзможно или необходимо, то някой знае дали то е истинно или неистинно тогава и само тогава, когато този някой е разбрал смисъла му. Тогава може да се каже, че това твърдение е истинно или неистинно само въз основа на смисъла на езиковите изрази. Такива твърдения е прието да се наричат „аналитични“. Това, което се казва в предпоставка (11) е, че твърденията, че дадено нещо съществува, не са или, иначе казано, не могат да бъдат аналитични.

Някой знае дали дадено аналитично твърдение е истинно или неистинно тогава и само тогава, когато разбира смисъла му. Това означава, че за да научи този някой дали въпросното аналитично твърдение е истинно или неистинно, е достатъчно той да разбере смисъла му. Нека да си представим следната ситуация. Едно дете пита майка си какво е щраус. Майка му отговаря, че щраусът е голяма птица, която не може да лети.

За целите на примера ще приемем, че това е пълното определение на думата „щраус“. В такъв случай това, което казва майката, означава, че „щраус“ е синоним на „голяма птица, която не може да лети“. Детето разбира смисъла на думите „голяма“, „птица“, „може“ и „лети“, следователно от отговора на майка си то научава и смисъла на думата „щраус“. По този начин то вече разбира смисъла на всички думи в твърдението „Щраусът е голяма птица, която не може да лети.“. Това му е достатъчно, за да знае, че твърдението е истинно. Да се прави съпоставка между това твърдение и реалността е безсмислено, защото субектът и предикатът в него са синоними, което означава, че може да се определи дали е истинно само въз основа на смисъла на думите. За да знае детето дали това твърдение е истинно, е достатъчно да разбира смисъла на съставляващите го езикови изрази. Следователно твърдението е аналитично.

Не така обаче стоят нещата с твърденията, че дадено нещо съществува. Нека да разгледаме друг пример. Детето пита майка си дали съществуват ракети. Този въпрос е от такъв тип, че за да може някой да го зададе, той трябва да разбира смисъла на всяка от съставляващите го думи. Той не е въпрос за смисъла на думите, какъвто е например този дали щраусът е голяма птица, която не може да лети. За да знае някой отговора на въпроса дали щраусът е голяма птица, която не може да лети, е достатъчно този някой да разбира смисъла на думите. При въпроса дали съществуват ракети обаче разбирането на смисъла на думите не е достатъчно, за да се знае отговорът – за да знае някой, че съществуват ракети, той трябва да е виждал ракета. Употребата на думата „съществува“ е такава, че за да научи някой, че дадено нещо съществува, не е достатъчно той да разбира смисъла на думите. Следователно твърденията за съществуване не са аналитични.

Може да се възрази, че има твърдения за съществуване като например „Дядо Коледа съществува.“, при които е достатъчно само да се разбира смисъла, за да се определи дали са истинни като аргументът за това би бил, че ако зададем на някой въпроса дали такова твърдение е истинно, той би отговорил и би твърдял, че знае отговора, без някога да е правил съпоставка между твърдението и реалността. Както изтъкнах в началото на настоящото съчинение, когато говорих за метода ми на работа, обаче, смисълът на езиковите изрази се определя от тяхната употреба в езиковите практики, а много често когато хората започнат да теоретизират, те употребяват езиковите изрази по различен начин от този, по който го правят в практиката. Такъв е случаят с твърдения като „Дядо Коледа съществува.“ Ако някой каже, че знае, че дядо Коледа не съществува, без някога да е правил съпоставка между твърдението и

реалността, този някой не рефлектира достатъчно добре върху начина, по който се употребяват езиковите изрази. Това се вижда от факта, че когато му бъде зададен въпросът дали е възможно да съществува човек, който отговаря напълно на описанието на дядо Коледа – да има дълга бяла брада, да раздава подаръци и т.н., но за чието съществуване той не знае, той би отговорил позитивно и по този начин би обявил, че не знае дали дядо Коледа съществува, защото това да съществува дядо Коледа и това да съществува човек, който напълно отговаря на описанието на дядо Коледа, е едно и също. Такъв е случаят и с твърденията от художествените произведения. Авторът си ги е измислил, но това не означава, че непременно са неистинни – може съвсем случайно това, което описва авторът, да се е случило наистина, без той да го знае.

Заклучение.

В настоящото съчинение защитих тезата, че едно твърдение, че дадена ненаблюдаем обект съществува, има познавателна стойност тогава и само тогава, когато е възможно някой да разбере смисъла му и е еквивалентно на твърдение, при което всички компоненти, различни от логическите частици, обозначават неща от опита. В обосновката изходах от максимата на Витгенщайн за смисъла като употреба, класическото определение на знанието като обосновано истинно мнение и кореспондентната теория за истината.

Аргументът бе в общи линии следният. Едно твърдение има познавателна стойност, само ако е възможно някой да знае дали е истинно или неистинно. И тъй като да знаеш, дали едно твърдение е истинно или неистинно означава да можеш да обосновеш дали е истинно или неистинно, познавателна стойност имат само твърденията, чиято истинност или неистинност може да бъде обоснована. И тъй като истината е съгласуване с реалността, познавателна стойност имат само твърденията, чиято съгласуваност с реалността може да бъде обоснована. Твърденията за съществуване и в частност твърденията за съществуване на ненаблюдаеми обекти са синтетични, а някой може да обоснове съгласуваността на едно синтетично твърдение с реалността, само ако разбира смисъла му и направи съпоставка между него и реалността. Следователно едно твърдение, че даден ненаблюдаем обект съществува има познавателна стойност, само ако е възможно някой да разбира смисъла му и да направи съпоставка между него и реалността. Някой може да направи съпоставка между едно твърдение и реалността, само ако това твърдение е опитно или

еквивалентно на опитно. Следователно едно твърдение, че даден ненаблюдаем обект съществува има познавателна стойност, само ако е възможно някой да разбира смисъла му и то е или опитно твърдение, или еквивалентно на такова.

Тезата в настоящото съчинение, е близка до тази, която са защитавали логическите емпирици относно твърденията за съществуването на ненаблюдаеми обекти, но все пак различна. Според логическите емпирици две твърдения са еквивалентни, когато функциите, от които са съставени, са истинни за едни и същи обекти. Тогава за да има познавателна стойност едно твърдение за ненаблюдаеми обекти, функциите, от които то е съставено, трябва да са истинни за същите предмети, за които са истинни функциите, от които е съставено някое опитно твърдение. С този възглед възникват няколко проблема. Той не взима под внимание твърденията за съществуване и факта, че е възможно две функции да имат еднакви екстензии, но различни екстензии, т.е. да са истинни за едни и същи обекти, но да имат различен смисъл. Още повече, при опит да се установи дали две твърдения са еквивалентни, се получава порочен кръг. Решавам тези проблеми като замествам разбирането за смисъл на логическите емпирици с разбирането за смисъл, според което смисълът на един езиков израз е неговата употреба в езикови игри. Така за да има познавателна стойност едно твърдение за ненаблюдаеми обекти, неговата употреба трябва да съвпада с тази на опитно твърдение, което означава, че двете твърдения трябва да се употребяват при едни и същи условия.

Библиография:

Витгенщайн, Л., „Логико-философски трактат“, в А. Бешкова, Е. Латинев, Б. Моллов, Т. Полименов (съст.) *Философия на логиката*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2003.

Витгенщайн, Л., „Философски изследвания“, в Е. Панова (съст.) *Избрани съчинения*, Наука и изкуство, София, 1988.

Карнап, Р., „Преодоляване на метафизиката чрез логически анализ на езика“, в А. Бешкова, Е. Латинев, Б. Моллов, Т. Полименов (съст.) *Философия на логиката II*, Изток-запад, София, 2008.

Платон, „Теетет“, в Б. Богданов (съст.) *Диалози Том 4*, Наука и изкуство, София, 1990.

Ayer, A. J., *Language, Truth and Logic*, The Penguin Group, London, 1971.

Carnap, R., 'The Logical Structure of the World', in F. M. Verlag and R. A. George (ed.) *The Logical Structure of the world and Pseudoproblems in Philosophy*, Open Court, USA, 2005.

David, M., "The Correspondence Theory of Truth", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2009 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2009/entries/truth-correspondence/>.

Duhem, P., *The Aim and Structure of Physical Theory*, Princeton University Press, Princeton, 1954, Chapter VI.

Garson, J., "Modal Logic", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/logic-modal/>.

Gettier, E., *Is Justified True Belief Knowledge?*, <http://www.ditext.com/gettier/gettier.html>.

Hume, D., *A Treatise of Human Nature*, Oxford: Clarendon Press, 1896.

Kripke, S., *Naming and Necessity*, Harvard University Press, USA, 2001.

Quine, W.V.O., 'Two Dogmas of Empiricism', *From a Logical Point of View*, Harper Torchbook, USA, 1963.

Ryle, G., *The Concept of Mind*, Routledge, Oxon, 2009.

Uebel, T., "Vienna Circle", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/vienna-circle/>.